

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-9-73-19>

УДК 378.147:371.13

Мельничук Л.Б., Пагута Т.І.

ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'ячука»

МОДЕЛЬ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ОЗНАЙОМЛЕННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ З СОЦІАЛЬНИМ ДОВКІЛЛЯМ

Анотація. Проблеми підготовки майбутніх вихователів пов'язані з процесами удосконалення дошкільної освіти, пошуком її нового змісту, форм та методів; перебудовою на засадах особистісно орієнтованого виховання, що зумовило необхідність упровадження педагогічного супроводу процесу соціалізації особистості в період дошкільного дитинства. У статті здійснено теоретичне обґрунтування моделі підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до ознайомлення дошкільників з соціальним довкіллям. В основі розробленої моделі зазначено п'ять взаємопов'язаних функціональних блоків: цільовий, теоретико-аналітичний, діагностично-констатувальний, змістово-процесуальний, результативний. Охарактеризовано закономірності процесу підготовки майбутніх вихователів до ознайомлення дошкільників з соціальним довкіллям. Визначено принципи соціалізації дошкільників. Обґрунтовано педагогічні умови, які сприяють якісній підготовці майбутніх вихователів до ознайомлення дошкільників з соціальним довкіллям.

Ключові слова: соціальне довкілля, дошкільники, дошкільна освіта, підготовка майбутніх вихователів.

Melnychuk Liliia, Paguta Tamara

PHEI «International University of Economics and
Humanities Academician Stepan Demianchuk»

MODEL OF PREPARING THE FUTURE EDUCATORS FOR FAMILIARISING PRESCHOOLERS WITH SOCIAL ENVIRONMENTS

Summary. The problem of preschool children's socialization is one of the basic issues in preschool pedagogy and age psychology, since the success of its solution determines the ability of a person to fully function in society as an active subject. Formation of the training of future specialists in preschool education in the context of familiarizing preschoolers with social environments is considered by us as a complex system, therefore we have identified the criteria which are reflecting a certain state of its development as a system-creating factor of professional training in the processual aspect: motivationally-purposive (indicators of which are the presence of professional motives and motivation for success), content-procedural (indicators: psychological and pedagogical competence, a system of knowledge on the method of familiarizing preschoolers with social environments) and activity (indicators of which determinate the presence of professional and specific skills for implementing the process of socialization preschoolers). Three levels of preparedness of future educators for familiarizing preschoolers with social environments according to the indicated criteria were highlighted: high, medium, low. The technology of preparing future educators for familiarizing preschoolers with social environments anticipated the implementation of the following pedagogical conditions: the purposeful formation of positive motivation among students to mastering professional activity in the context of preschoolers' socialization; mastering by the future educators a system of knowledge on the problem of preschoolers' socialization and acquiring skills for their practical usage; the introduction of a set of traditional and innovative forms and methods into an integral system of future educators' professional training. The model of future educators' training for preschoolers with social environment is presented as an integral system, which includes the following components: purposive, methodological, motivationally-valuable, contentional, organizationally-procedural, effective.

Keywords: social environment, preschoolers, preschool education, preparation of future educators.

Постановка проблеми. Сучасні демократичні процеси реформування та модернізації, які зараз відбуваються в системі вищої педагогічної освіти, об'єктивно спрямовані на її подальший прогресивний розвиток, забезпечення потреб українського суспільства та держави у висококваліфікованих фахівцях, що передбачає відповідні зміни у професійно-педагогічній підготовці педагогів до роботи з дітьми раннього та дошкільного віку.

Ознайомлення дітей дошкільного віку з явищами суспільного життя – першооснова розвитку рідного мовлення, національної свідомості [6]. Уведення дитини в довкілля забезпечує природовідповідність розвитку дітей у процесі пізнання дійсності, наближує зміст освіти до природного, предметного і соціального середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У психолого-педагогічній науці існують різнома-

нітні аспекти вивчення проблеми ознайомлення дошкільників з явищами суспільного життя. Так, психологічні основи діяльності у процесі ознайомлення з суспільною дійсністю розглядаються у працях Л. Виготського, О. Запорожця, Д. Ельконіна, О. Леонт'єва. Ознайомленню дітей з довкіллям у закладі дошкільної освіти присвячено праці А. Богуш, Н. Гавриш.

Вітчизняними ученими розглядаються проблеми щодо підготовки педагогів у закладах вищої освіти до соціально-педагогічної діяльності (О. Безпалько, І. Зверева, А. Капська, Л. Коваль, С. Литвиненко та ін.), підготовки фахівців дошкільної освіти (Л. Артемова, О. Богиніч, А. Богуш, Г. Беленька, І. Дичківська, Н. Гавриш, К. Крутій, Н. Лисенко, І. Луценко, Г. Підкурманна, Т. Поніманська, Г. Сухорукова), професійної підготовки майбутніх вихователів до соціалізації дітей дошкільного віку (Н. Сайко).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас спеціальної розробки потребує педагогічна стратегія розвитку інноваційної спрямованості особистості вихователя, який володіє методологією нових підходів до дитинства, до специфіки соціалізації дітей дошкільного віку в сучасному соціумі, спроможного здійснювати соціально-педагогічний супровід ознайомлення з соціальним довкіллям у дошкільному віці.

Готовність до ознайомлення дошкільників з соціальною дійсністю має бути результатом ґрунтовної професійної підготовки майбутніх вихователів дітей дошкільного віку, а становлення цієї готовності означає утворення системи таких мотивів, інтересів, установок, рис особистості, знань, досвіду практичної діяльності, які, активізуючись, забезпечать можливість ефективно виконувати свої професійні функції.

Метою статті є теоретичне обґрунтування моделі підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до ознайомлення дошкільників з соціальним довкіллям.

Виклад основного матеріалу. На основі проаналізованих термінологічних дефініцій у контексті нашого дослідження зробимо спробу дати власне визначення терміну. Так, педагогічна модель підготовки майбутніх вихователів до ознайомлення дошкільників з соціальним довкіллям – це абстрактна схема функціонування структурних компонентів, які акумулюють загальні та професійні компетентності, діагностичний інструментарій, зміст, форми, методи, а також педагогічні умови, які у сукупності сприятимуть ефективності підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до соціалізації дошкільників в умовах професійного навчання.

Модель підготовки майбутніх вихователів до ознайомлення дошкільників з соціальним довкіллям представлена як цілісна система, до складу якої входять такі компоненти: цільовий, методологічний, ціннісно-мотиваційний, змістовий, організаційно-процесуальний, результативний. У зв'язку з цим в основу розробленої моделі було імплементовано п'ять взаємопов'язаних функціональних блоків: цільовий, теоретико-аналітичний, діагностично-констатувальний, змістово-процесуальний, результативний.

Запропонована модель відображає сутність фахової підготовки вихователя закладу дошкільної освіти з високим рівнем готовності до ознайомлення дошкільників з соціальною дійсністю.

Цільовий блок є основним компонентом моделі, оскільки визначає її зміст, структуру та кінцеву мету, якої необхідно досягнути [8]. У контексті нашого дослідження метою є: покращення ефективності фахової підготовки майбутніх вихователів у контексті ознайомлення дошкільників з соціальним довкіллям.

Для досягнення цієї мети потрібне виконання таких завдань: 1) сформувати у майбутніх вихователів мотивацію до професійно-педагогічної діяльності у контексті соціалізації дошкільників; 2) поглибити знання студентів про мету, завдання, сутність та зміст методики ознайомлення дошкільників з соціальним довкіллям; 3) розвинути вміння вирішувати педагогічні проблеми; виявляти ініціативність та інноваційний підхід

у процесі ознайомлення дошкільників з соціальною дійсністю під різних видів діяльності в умовах дошкільного освітнього простору.

У теоретико-аналітичному блоці синтезовано наступні компоненти: закономірності, підходи, принципи. Реалізація мети і завдань процесу підготовки майбутніх вихователів до ознайомлення дошкільників з соціальним довкіллям вимагає дотримання наукового підходу до організації цього процесу, тобто врахування об'єктивних закономірностей його перебігу, взаємодії системи чинників, що його детермінують (раціональність, об'єктивність, цілісна картина світу) [6, с. 32].

Діагностично-констатувальний блок містить критерії, показники та рівні готовності майбутніх вихователів до ознайомлення дошкільників з соціальним довкіллям. Досягненню мети сприяє використання таких критеріїв та показників визначення рівня фахової підготовки у контексті окресленої проблеми: 1) мотиваційно-цільовий (наявність професійних мотивів, сформованість мотивації успіху); 2) змістово-процесуальний (психолого-педагогічна компетентність; система знань щодо методики ознайомлення дошкільників з соціальним довкіллям); 3) діяльнісний (наявність професійних та специфічних умінь для здійснення процесу соціалізації дошкільників). Ступінь реалізації показників, що наповнюють критерії, характеризується рівнем фахової готовності майбутніх вихователів до ознайомлення дошкільників з соціальним довкіллям і визначається як низький, середній, високий.

Педагогічні умови є ключовою структурною одиницею представленої моделі та обумовлюють складові змістово-процесуального блоку.

У контексті проблеми дослідження завдання закладу вищої освіти вбачаємо в забезпеченні таких педагогічних умов, які б сприяли формуванню позитивної мотивації, інтересу до професійної діяльності, завдяки яким студенти могли б набувати необхідних знань, умінь та навичок, формувати і розвивати професійні та особистісні якості, які б сприяли успішності процесу підготовки майбутніх вихователів до ознайомлення дошкільників з соціальним довкіллям.

Серед психологічних чинників, що впливають на процес і результат професійного становлення майбутніх педагогів, є мотиви [2]. У зв'язку з цим нами виокремлено першу педагогічну умову – цілеспрямоване формування у студентів позитивної мотивації до оволодіння професійною діяльністю у контексті соціалізації дошкільників. Найбільш важливий етап формування мотивації – вузівський [4]. Обґрунтовуючи значущість позитивної мотивації до оволодіння професійною діяльністю у контексті соціалізації дошкільників, ми спиралась на теорії професійної мотивації А. Маслоу, Д. МакКлелланда, Л. Виготського, О. Леонтьєва та ін.

Наступна педагогічна умова – опанування майбутніми вихователями системою знань з проблеми соціалізації дошкільників та набуття ними вмінь їх практичного застосування. Важливим завданням теоретичного компоненту професійної підготовки студентів про сутність, зміст і значущість процесу ознайомлення дошкільників з соціальною дійсністю є озброєння їх сучасною педагогічною теорією на високому рівні систематизації

та узагальнення, що передбачає знання закономірностей розвитку, соціалізації, навчання і виховання дітей дошкільного віку, сутності та принципів цілісного педагогічного процесу.

Синтезом теоретичних знань і практичного досвіду у системі підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до ознайомлення дошкільників з соціальним довкіллям є педагогічна практика, що сприяє взаємопроникненню та взаємозумовленості професійних знань майбутніх вихователів, формуванню професійних умінь та розвитку особистісних якостей, необхідних для здійснення процесу соціалізації дошкільників.

Практична підготовка студентів до педагогічної діяльності передбачає формування педагогічних умінь і навичок, необхідних для вирішення педагогічних завдань у процесі навчально-виховної роботи. Саме педагогічна практика як важливий компонент професійної підготовки майбутніх вихователів, сприяє формуванню професійних умінь і навичок студентів, розвитку у них певних компетенцій, моделей поведінки, пошуку нових форм і методів роботи з вихованцями [1, с. 142].

Не менш важливою є третя педагогічна умова підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до ознайомлення дошкільників з соціальним довкіллям – упровадження сукупності традиційних та інноваційних форм і методів у цілісну систему професійної підготовки майбутніх вихователів.

Як свідчить теорія та практика, використання сукупності традиційних та інноваційних форм та методів навчання у закладі вищої освіти сприяє найбільш ефективному навчанню студентів, а отже, і формуванню професійної компетентності майбутніх вихователів дошкільних закладів освіти у контексті соціалізації дошкільників. У цьому зв'язку вважаємо за потрібне більш детально зупинитися на характеристиках традиційних та інноваційних форм та методів навчання майбутніх вихователів.

Організація навчання у закладах вищої освіти забезпечується засобами поєднання аудиторної та позааудиторної форм навчання. До традиційних форм організації освітнього процесу (видів навчальних занять) відносяться: лекції; семінари; практичні заняття (лабораторні роботи, лабораторний практикум); самостійна аудиторна робота студентів; самостійна позааудиторна робота студентів; консультації; курсове проектування (курсів роботи); дипломне проектування (дипломні роботи); усі види практик [7].

Особливої уваги заслуговують інноваційні форми навчання у закладі вищої освіти, що сприяють, як свідчить практика, якісній підготовці майбутніх фахівців. У нашому дослідженні ми будемо послуговуватись класифікацією І. Дичківської, яка визначила найбільш розповсюджені у педагогічній практиці інноваційні технології навчання професії. Автор до них відносить: технологію ситуаційного навчання (кейс-метод); ігрові технології; проектну технологію; технологію проблемного навчання; інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ); технологію розв'язування винахідницьких завдань [3, с. 19].

У процесі дослідження нами широко використовувались саме інноваційні методи навчання, які стимулювали пізнавальну і творчу актив-

ність студентів до становлення й розвитку їхньої професійної майстерності. Найбільш ефективними з них, як показала практика, є такі інноваційні методи: дискусії; «мозковий штурм»; ділові ігри; рольові ігри; портфоліо; кейс-метод [4].

Набуття студентами досвіду участі у групових формах організації навчально-пізнавальної діяльності (діалогічного і монологічного спілкування, дискусій, мозкових «штурмів»); рольових і ділових ігор, спільного педагогічного моделювання, дозволяє розв'язувати ряд важливих завдань їхнього професійного становлення, формування й розвитку особистісних якостей, професійно значущих вмінь і навичок.

Важливим компонентом змістово-процесуального блоку нашої моделі є виділення етапів підготовки майбутніх вихователів до ознайомлення дошкільників з соціальним довкіллям: 1) діагностико-пропедевтичного; 2) мотиваційного; 3) діяльнісно-творчого.

Вважаємо доцільним охарактеризувати зміст кожного етапу. *Діагностико-пропедевтичний (початковий) етап* полягає у забезпеченні активного залучення студентів в систему «людина-професія» на етапі процесу професійної підготовки, стимуляції професійної мотивації такими шляхами: формуванням гуманістичної спрямованості особистості студента; формуванням професійного світогляду й професійної самосвідомості; розвитком постійної потреби до самовдосконалення та саморозвитку на рефлексивній основі; активуванням стійкої професійної мотивації до майбутньої професійної діяльності вихователя закладу дошкільної освіти; вихованням професійної гідності й професійного обов'язку [7].

Мотиваційний етап передбачає формування в майбутніх фахівців дошкільної освіти професійних цінностей, сприяння позитивної налаштованості на майбутню діяльність у дошкільному закладі освіти. На цьому етапі важливе місце посідає мотивація підготовки майбутніх вихователів до ознайомлення дошкільників з соціальним довкіллям. Майбутні педагоги мають ознайомитись з якостями, якими має володіти вихователь закладу дошкільної освіти, усвідомити важливість цієї професії та її відповідальність. У цей період актуально висвітлити позитивні моменти підготовки майбутніх вихователів до ознайомлення дошкільників з соціальним довкіллям, пояснити студентам важливість соціалізації дошкільників. Загалом цей період найбільше впливатиме на підвищення рівня мотиваційно-ціннісного критерію.

Діяльнісно-творчий етап націлений на активне залучення студентів до формування компетентностей у контексті соціалізації дошкільників у навчально-виховному процесі під час вивчення фахових дисциплін; набуття знань про сутність, зміст та методикку ознайомлення дошкільників з соціальною дійсністю [8]. На цьому етапі активізується змістово-процесуальний та діяльнісний критерії готовності; відбувається зміщення акценту з репродуктивної педагогічної діяльності на інноваційно-креативну.

Контрольно-оцінний блок включає в себе критерії, показники та рівні розвитку зазначеної якості. Цей блок допоможе здійснити діагностику та оцінити результати ефективності розробленої моделі.

Висновки і пропозиції. Отже, представлена модель сприяє розвитку показників мотиваційно-цільового, змістово-процесуального та діяльнісного критеріїв готовності майбутніх вихователів до ознайомлення дошкільників з соціальним довкіллям. Розглянута структурно-функціональна модель не

вичерпує усієї багатогранності досліджуваного феномену, однак усі визначені елементи та критерії є найбільш значущими для нашої розвідки. Створена модель дає змогу перейти до наступного етапу нашого дослідження – реалізації цієї моделі під час професійної підготовки майбутніх вихователів.

Список літератури:

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія : підручник для студентів, аспірантів та молодих викладачів вищих навчальних закладів. Київ : Либідь, 1998. 560 с.
2. Волкова Н.П. Педагогіка : посібник. Київ : Академвидав, 2011. 576 с.
3. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології : навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2004. 280 с.
4. Ільїна Т.П. Мотивація і мотиви. СПб. : Пітер, 2002. 512 с.
5. Лисенко Н.В. Педагогіка українського дошкілля : навч. посіб : у 3-х ч. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2010. Ч. 2. 360 с.
6. Прищепя Т.І. Соціалізація дошкільників. *Психолог*. 2007. № 31-32. С. 31–46.
7. Садова Т.А. Професійна компетентність та готовність до педагогічної діяльності: сутність і взаємозв'язок. URL: <http://vuzlib.com/content/view/331/84/>
8. Сайко Н.О. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх вихователів до соціалізації дітей дошкільного віку : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2004. 259 с.

References:

1. Aleksyuk, A.M. (1998). *Pedahohika vyshchoi osvity Ukrainy. Istoriiia. Teoriia* : pidruchnyk dlia studentiv, aspirantiv ta molodykh vykladachiv vyshchychkh navchalnykh zakladiv. Kuiv : Lybid. (in Ukrainian)
2. Volkova, N.P. (2011). *Pedahohika* : posibnyk. Kyiv : Akademvydav. (in Ukrainian)
3. Dychkivska, I.M. (2004). *Innovatsiini pedahohichni tekhnologii* : navchalnyi posibnyk. Kyiv : Akademvydav. (in Ukrainian)
4. Ilina, T.P. (2002). *Motyvatsiia i motyvy*. SPb. : Piter. (in Russian)
5. Kochina, O.A. (2006). *Vzaiemodiia doshkilnoho osvitnoho zakladu z simieiu v protsesi realizatsii prohramy valeolohichnoi osvity «Zdrastui!»*. *Doshkilna pedahohika*, no 3, pp. 44–50.
6. Lysenko, N.V. (2010). *Pedahohika ukrainskoho doshkillia* : navch. posib : u 3-kh ch. Kyiv : Vydavnychy Dim «Slovo», ch. 2. (in Ukrainian)
7. Pryshchepa, T.I. (2007). *Sotsializatsiia doshkilnykiv. Psykholoh*, no 31–32, pp. 31–46.
8. Sadova, T.A. *Profesiina kompetentnist ta hotovnist do pedahohichnoi diialnosti: sutnist i vzaiemoviazok*. Available at: <http://vuzlib.com/content/view/331/84/>
9. Saiko, N.O. (2004). *Profesiino-pedahohichna pidhotovka maibutnykh vykhovateliv do sotsializatsii ditei doshkilnoho viku: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04*. Kyiv. (in Ukrainian)